

Kšicová, Danuše

Lermontov po dvou stoletích : (konference v Moskvě a Budapešti)

Opera Slavica. 2016, vol. 26, iss. 1, pp. 41-48

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135542>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Lermontov po dvou stoletích (konference v Moskvě a Budapešti)

Danuše Kšicová

(Brno, Česká republika)

Každé velké jubileum klasika je příležitostí k rekapitulaci. V Rusku se k výročí M. J. Lermontova připravovali dlouho s předstihem. Výrazná změna v interpretaci jeho díla i dramatických životních osudů byla ostatně patrná již od počátku perestrojky. Každý, kdo se někdy zabýval genealogií recepce nějakého autora, si musel povšimnout, jak markantně se v každém údobí mění pohled na tvorbu i osobu jubilanta, jak do hry vstupuje dobová móda, vkus i politická situace. Tím markantnější je to u osobností s tak dramatickými životními osudy, jak tomu bylo u Lermontova, jenž zemřel záhy, daleko od domova a za tak záhadných okolností.

Uvedeme si několik základních faktů. Jako první podnět k zájmu o poezii se uvádí básníková třetí cesta na Kavkaz, kam ho babička Jelizaveta Alexejevna Arseņjevová vozila od čtyř let na ozdravné pobyty (1818, 1820, 1825). Na severním Kavkaze nedaleko známých lázní Gorjačevodsk – později přejmenovaného na Pjatigorsk – totiž žila s rodinou její sestra Jekaterina Aleksejevna Chastatovová, jež tam měla manufakturu na výrobu hedvábí. V Gorjačevodsku, kde si koupila dům, se jedenáctiletému Lermontovovi dostal do rukou památník jeho tetičky Marie Akimovny Šan-Girej, v němž chlapec ke svému údivu našel verše své předčasně zesnulé maminky Marie Michajlovny.¹ Tehdy jej okouzila i Puškinova poema *Kavkazský zajatec* natolik, že se ji naučil nazpaměť. Není proto divu, že se kavkazská tematika stala tak záhy ústrojnou součástí básnickovy tvorby a že prvním dílem, jež bylo bez autorova vědomí otištěno, byla básnická povídka *Chadži Abrek* (Biblioteka dlja čtěníja, 1835). Dobovému vkusu zřejmě konvenovala tematika krevní msty, jež protagonistu dovede k vraždě dívky, která jej přijala ve vlastním domě jako vzácného hosta. Chadži Abrek posléze přivodil smrt i dívčinu starému otci, toužícímu poznat osud dcery, unesené jedním z kavkazských knížat. A to vše jen proto, aby se pomstil dívčinu únosci za zabití svého bratra. Z obdobného důvodu byla vybrána k prvnímu českému překladu Lermontovova

1 Monach Lazar (AFANAS'JEV): *Parus odinokij. Ličnost' i sud'ba M. Ju. Lermontova*. In: M. Ju. Lermontov. *Ěnciklopedičeskij slovar'*. Moskva, Indrik, 2014, s. 8–16.

úvodní povídka *Pečorinova Deníku* (*Žurnal Pečorina*) *Tamaň* (Květy, Česká včela 1844),² z románu *Hrdina naší doby*, přitažlivá koloritem podloudníků a odvážné dívky z lidu, usilující o život ruského důstojníka.

Širokou popularitu však Lermontov získal až svou básní, reagující na Puškinovu smrt (*Smrt básníka*, leden 1837), jež mu vynesla téměř roční převelení na Kavkaz, kde se od poloviny desátých let 19. stol. vedla vleklá válka o území severního Kavkazu (1817–1864). Dlouhý pobyt v milovaném kraji, kde měl čas na poznání jeho kultury, života ruské posádky a dokonce i na studium hlavního komunikátu – turečtiny – zásadním způsobem ovlivnilo vznik i další směřování Lermontovy lyriky, epiky a prózy. Počátkem 40. let 19. stol. je Lermontovovo dílo sice předmětem řady literárních polemik i ostré kritiky, v podstatě se však jeho tvůrce stává všeobecně uznávaným autorem, o jehož prestiž se především zasloužil přední ruský kritik – „zuřivý Vissarion“ – Vissarion Grigorjevič Bělinskij. Ve svých studiích, provázených ukázkami z analyzovaných děl (*Geroj našego vremeni M. Lermontova*, *Otčestvennyje zapiski*, 1840, č. 6, 7) a *Stichotvorenija M. Lermontova*, tamtéž, 1841, č. 2), kritik označil Lermontova za důstojného pokračovatele Puškinova odkazu. Klád důraz na etickou a myslitelskou stránku Lermontovova díla, byl přesvědčen, že právě tím předčil Puškina. V tomto smyslu na Bělinského navazovala kritika následujících desetiletí, zdůrazňující buď sociální a etické aspekty jeho tvorby (A. A. Grigorjev, N. G. Černyševskij, N. A. Dobroljubov), důvody psychologické a estetické (N. V. Gogol, A. V. Družinin), či radikálně politické (A. I. Gercen). Tento aspekt byl mnohdy ve zvulgarizované podobě rozvíjen za sovětské éry.³

Básnickovy plány na systematickou literární dráhu poté, co se mu podaří uniknout z armády, zůstaly jen snem. Nejvyšší instance v něm spatřovaly pouze důstojníka, kterého za jeho druhého vyhnanství za souboj s francouzským šlechticem de Barantem ani jednou nevyznamenal, přestože vynikal neohrožeností a odvahou. Nepřízeň nejvyšších kruhů se projevila i při stanovení trestu pro jeho kolegu z petrohradské kadetky, penzionovaného majora Martynova. Za zabití básníka v souboji byl odsouzen jen k ročnímu církevnímu pokání v Kyjevě. V porovnání s tím byly zcela nesouměřitelné tresty, jež byly vyměřeny jak Gribojedovovi, tak Lermontovovi za pouhou účast v soubojích. Oba skončili v dlouhodobém vyhnanství na Kavkaze, oba našli na jihu smrt. S nepochopením nejvyšších vrstev a s nepřízní cenzury se ostatně potýkala i čelná Lermontovova díla. *Maškarní ples* (1835) byl s jistými zásahy sice otištěn r. 1842, na oficiální scénu se však dostal až o dvacet let později (Malyj teatr, 1862). Stěžejní filozofická poema *Démon* (1829–1839) byla poprvé

2 KŠICOVÁ, D.: *M. Ju. Lermontov, České překlady a inscenace Lermontova*. In: táž, *Ruská literatura 19. stol. v českých překladech*. Praha: SPN, 1988, s. 53–77.

3 ŠČEBLYKIN, I. P.: *M. Ju. Lermontov v ruské kritice i literaturovedení*. In: M. Ju. Lermontov. *Ěnciklopedičeskij slovar'*, tam že, s. 17–19.

otištěna ve své 8. redakci v Karlsruhe podle opisu A. I. Filosofova, v Rusku vyšla r. 1860. V daném případě však nešlo o cenzurní, ale spíše osobní důvody. Básník zřejmě dílo své duše pokládal stále ještě za živé, takže se nemohl rozhodnout k jeho zveřejnění.⁴

Stejně nedořešené zůstávají mnohé problémy autorova díla a životních peripetií. Vzhledem k ahasverskému způsobu života se dochoval jen zlomek autorových autogramů a jen naprosté torzo jeho korespondence. V zemi s absolutistickým či posléze totalitním systémem bylo jeho dílo živé především díky ustálenému způsobu literární komunikace pomocí spontánních opisů. Vlny zvýšeného zájmu editorů, kritiků a literárních historiků provázejí nejen autorova kulatá výročí, ale i duchovní souznění jistých vývojových etap.

V době pozitivismu se Lermontov stává předmětem literárněvědného bádání. Vychází biografie známého literárního historika A. N. Pypina (1873), již však v jubilejním roce básnickovy smrti předčila živě napsaná monografie P. A. Viskovatova (1891), opírající se o bohatou memoárovou literaturu, kterou právě v té době chrlí Lermontovovi vrstevníci. O tom, nakolik je tato práce dosud ceněna, svědčí její nedávno obnovené vydání (2010).⁵

Neobyčejně plodné je údobí od padesátého jubilea smrti do stoletého výročí básníkova narození, kdy se v době hledání průniku do hlubin lidské duše začínají zajímat o Lermontovův básnický odkaz přední reprezentanti ruské filozofie, estetiky a stříbrného údobí literatury. V. S. Solovjov, D. S. Merežkovskij, V. V. Rozanov a řada dalších v Lermontovovi rozeznali předchůdce Friedricha Nietzscheho. Právě z jejich podnětu jsem po návratu ze své první delší studijní stáže v Moskvě a Petrohradě, kde jsem se na jaře r. 1970 ocitla v týmu akademika Michaila Pavloviče Alexejeva (1896–1981) a seznámila se s lermontovskými badateli, včetně Viktora Andronikoviče Manujlova, začala pátrat po tom, zda Nietzsche četl Lermontova. S pomocí západoberlínského nakladatelství Gruyter Ferlag (díky jeho představiteli Walteru Cranovi), připravujícího třicetisvazkové vydání Nietzscheho díla, se mi podařilo zjistit z filozofovy korespondence, že si v šestnácti letech koupil *Démona* v překladu Theodora Opitze a v dospělosti četl *Hrdinu naší doby*, v němž však oceňoval spíše rovinu stylistickou než myslitelskou. I když Nietzsche zdůrazňoval především svůj vztah k Byronovi, nelze podíl Lermontovova odkazu na utváření obrazu nadčlověka zcela vyloučit.⁶

4 Monach Lazar (AFANAS'EV): *Parus odinokij*. In: M. Ju. Lermontov. *Ènciklopedičeskij slovar'*, o. c.

5 VISKOVATOV, P. A.: *Žizn' i tvorčestvo M. Ju. Lermontova*. Dostupné online: http://az.lib.ru/w/wiskowatow_p_a/text_0020.shtml/2014-12-06. [cit. 5. 6. 2016].

6 KŠICOVÁ, D.: *Lermontov předchůdce Nietzscheovy filozofie?* *Slavia* 1971, 2, 184–203; táž: *Poema za romantismu a novoromantismu: česko-ruské paralely*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1983, 182 s., s. 67–86; táž: *Fridrich Nicše i M. Ju. Lermontov*. *Studia Slavica Hungarica*. Akadémia Kiadó, Budapešť, 33/1–4, 1987, 119–129.

Obloukem se tak dostáváme k moskevské konferenci, kde jsem se k této problematice v nových konotacích vrátila.⁷ Návaznost na tradici lermontovského bádání v Rusku byla ostatně patrná jak ze samotného jednání, tak z publikací, jež byly na konferenci prezentovány. Jedním z čestných hostů byla zasloužilá badatelka petrohradského centra Akademie věd Olga Valentinovna Miller, již znám ze svého studia v Puškinském domě. Za jedno ze zlatých období bádání o Lermontovovi O. V. Miller označila šedesátá léta, kdy se doba tání projevila i v obnoveném zájmu o romantismus, který se postupně stával téměř rovnocenný s realismem. Poté co v padesátých letech vyšly šestisvazkové sebrané spisy M. J. Lermontova, následovalo cenné čtyřsvazkové vydání, o něž se zasloužil se svými spolupracovníky V. A. Manujlov,⁸ jenž se stal i realizátorem první ruské autorské encyklopedie (Lermontovskaja enciklopedija, 1981), na níž jsem se měla možnost spolupodílet. Tato okolnost přispěla k tomu, že jsem v Moskvě získala od editorky I. A. Kiselevové publikaci, na toto vydání bezprostředně navazující, právě vydaný *Encyklopedický slovník*, dovádějící lermontovské bádání až do dnešních dní.⁹ Na materiálech, jež měli k nahlédnutí účastníci konference, se podílela dvě hlavní centra ruské kultury: Moskva a Petrohrad. Zatím co představitel Puškinského domu N. G. Pochotin připravil čtyřsvazkové vydání děl M. J. Lermontova, jeho kolegyně Larisa Georgijevna Agamaljan vytvořila katalog materiálů z fondů Puškinského domu.¹⁰ Profesor Ščepkinova moskevského divadelního institutu B. N. Ljubimov zmapoval archivní dokumenty z divadelního prostředí z let 1941–2014.¹¹ Prezentovala se zde rovněž edice *Pro et contra*, vycházející od r. 1993. Aktuální vydání z r. 2014 vyšlo ve dvou svazcích. První díl mapuje Lermontovovu recepci od jeho současníků Bulgarina, Bělinského a dalších až po nejdůležitější badatele sovětského období a přínos ruských autorů, žijících v té době v zahraničí (Nabokov, Zajcev, Zeňkovskij aj.). Druhý svazek je koncipován tematicky. Např. do oddílu věnovaného básnickému jazyku byly zařazeny stati Etkinda, Brojtmana aj., zatím co v oddílu hermeneutickém

7 KŠICOVÁ, D.: *Lermontov i Niče*. In: Mir Lermontova. VIROLAJNEN, M. N., KARPOV, A. A. (red.). Skriptorium SPB 2015, 975 s. S. 783–798. ISBN 978-5-905011-12-2. <http://philologist.livejournal.com/7554967.html>. [online]. [cit. 10. 8. 2015].

8 LERMONTOV, M. Ju.: *Sočinenija v 6 tt.* Red. N. F. Bel'čikov, B. P. Gorodeckij, B. V. Tomaševskij, Moskva–Leningrad: AN SSSR, 1954–1957. LERMONTOV, M. Ju.: *Sobranije sočinenij v 4 t.* Red. V. A. Manujlov. Moskva–Leningrad: AN, 1962; mbox2-e isp., dop. izd. Leningrad: Nauka, 1979–1981.

9 LERMONTOV, M. Ju.: *Ěnciklopedičeskij slovar'*. Glavnyj redaktor i sostavitel' I. A. Kiseleva, Moskva: INDRİK, 2014, izdatel': Moskovskij gosudarstvennyj oblastnoj universitet, Istoriko-filologičeskij institut.

10 LERMONTOV, M. Ju.: *Svodnyj katalog materialov iz sobranij Puškinskogo Doma*. Sankt-Peterburg: RAN, 2014.

11 LERMONTOV, M. Ju.: *Tvorčeskoje nasledije i sovremennaja teatral'naja kul'tura 1941–2014*. In: Sbornik archivnych dokumentov i izobrazitel'nych materialov. Moskva: Minuvšeje, 2014.

se ocitl i významný český disident Miroslav Drozda, blízký přítel Lotmanův.¹²

Badatelé z moskevské slavistiky pořádali lermontovskou konferenci s ročním předstihem, aby stačili sborník vydat k aktuálnímu jubileu. Moskevští a petrohradští rusisté se spojili ke společně pořádané konferenci, probíhající od 6. do 8. října 2014 v Moskvě, kam přijeli i zástupci Petrohradu, kde akce pokračovala ve dnech 9.–11. 10. Účastníci se vybírali na základě tezí, jež bylo nutno zaslat do začátku srpna a jež byly posléze vydány na CD a připraveny spolu s ostatními kongresovými materiály pro účastníky konference. První den se konalo plenární zasedání, jež mělo výrazně rekapitulující charakter. Vystoupili zde badatelé, kteří měli lví podíl na jmenovaných publikacích, k nimž se řadí ještě novgorodský badatel V. A. Košelev, jenž redigoval publikaci *Lermontov. Historická mytologie*.¹³

Druhá polovina dne pak byla věnována práci předních básnickových propagátorů. O své práci hovořili představitelé mezinárodní a moskevské lermontovské společnosti i vedoucí muzeí M. J. Lermontova v Serednikově, v Tarchanech, v Pjatigorsku, v Puškinském domě i v Moskvě, kam byl večer umožněn zájemcům vstup s příslušným výkladem. O lermontovských fondech přednášeli také zástupci knihovny Puškinského domu a Ruské knihovny v Moskvě.

Další dva dny se již jednalo v jednotlivých sekcích, tematicky členěných na zhodnocení Lermontovova místa v ruské literatuře či jeho postavení ve světovém kontextu. Pozornost byla věnována jednotlivým žánrům, estetice, poetice, recepci i novým badatelským projektům. Zastoupena byla rovněž komparatistika. Lermontov byl srovnáván se Shakespearem, H. Hessem, s německou lyrikou a filozofií i s řadou autorů ruských. Pochopitelně, že největší zájem byl věnován průniku Lermontova do zahraničí. I na závěrečném posezení u šálku čaje si posluchači se zájmem poslechli recitaci pekinského badatele Van Lie, jenž znal z paměti některé Lermontovovy verše v překladu do čínštiny. Konference se zúčastnili také odborníci z provinčních univerzit, kde mnohdy vznikají pozoruhodné práce.

Změnu ve výkladu řady nejasných míst v Lermontovově životě a díle je ostatně možno sledovat již od konce 80. let, kdy začaly vycházet zajímavé sborníky na Kavkaze, kde měli samozřejmě největší zájem zjistit, jaký byl básníkův vztah k místním obyvatelům, jimž věnoval tak pozoruhodná díla, jako je *Bela* či poema *Mcyri* (Novic). Na základě nových objevů je zřejmé, že Lermontov měl přátele nejen mezi mírumilovnými Kavkazany, díky čemuž mnohdy vyvázl z velmi obtížných situ-

12 LERMONTOV, M. Ju.: *Pro et Contra. Ličnost' i idejno-chudožestvennoje nasledije M. Ju. Lermontova v ocenkach otečestvennych i zarubežnych issledovatelej*. Rukovoditel' projekta D. K. Burlaka. Sankt-Peterburg: Russkaja Gumanitarnaja Akademija, 2014.

13 LERMONTOV, M. Ju.: *Istoričeskaja mifologija*. Rukovoditel' projekta V. A. Košelev. NGU im. Jaroslava Mudrogo, Novgorod Velikij, 2014.

ací.¹⁴ Z literatury, jež je dostupná ve Slovanské knihovně v Praze, mne zaujaly především dvě monografie, vydané na Stavropolské univerzitě, jejíž rektor literárněvědnému bádání neobyčejně přeje. Mám na mysli publikace *Lermontov a baroko* (2007) a *Metapoetika Lermontova* (2009) badatelů K. E. Štajna a D. I. Petrenko.¹⁵ (Pod metapoetikou se rozumí studium autorských reflexí vlastní tvorby, jež je patrná např. z Lermontovovy předmluvy k *Hrdinovi naší doby*, či z úvah rozesetých v řadě jeho děl.) Oba zmínění autoři v Moskvě rovněž vystoupili, tentokrát s příspěvkem o Lermontovově jazyce (analyzují jej na postavě doktora Wernera z *Hrdiny naší doby*), v němž se podle jejich názoru odráží univerzálnost autorova myšlení. Ještě složitější otázku si klade jejich kolegyně T. K. Černaja, snažící se nalézt řešení ontologické trojčlenky stěžejních ruských románů: *Evžena Oněgina*, *Hrdiny naší doby* a *Mrtvých duší*. V rámci současné módy, nesené návratem ke zdůrazňované religiozitě, se nerozpakuje užit srovnání s Bohem otcem, Synem a Svatým duchem. Zatímco Evžena Oněgin přináší podle jejího názoru „kladné poznání“, Mrtvé duše jsou jeho přímým protikladem. («*Мертвые души* – отрицательное знание, мир наоборот, мираж и призрак истинной жизни, роман пришествия зла, [...] роман ужасов XIX в.» (s. 117). Lermontovův román podle jejího názoru zaujímá postavení středu, protože jde o románový experiment («роман испытания, роман эксперимента», s. 119). V daném kontextu není prostor na podrobnou analýzu rozsáhlé a pestré tematiky moskevského kongresu. I z toho, co bylo řečeno, je však patrná pečlivá příprava celé akce, podpořené rektorem MGU akademikem V. A. Sadovničim, a řadou předních profesorů, v jejichž čele stál odpovědný tajemník organizačního komitétu konference doc. Georgij Vladimirovič Moskvín, autor monografie o *Hrdinovi naší doby*.¹⁶

V porovnání s rozsáhlou ruskou akcí měla budapeštská mezinárodní konference, konaná na Filologické fakultě Univerzity Loránda Eötvöse, komornější ráz. V duchu badatelského zaměření pořádající Katedry ruského jazyka a literatury při Institutu slovanské a baltské filologie byla věnována *Poetice M. Ĵ. Lermontova a jejího dědictví v evropské kultuře*. Jednání probíhalo v pátek a sobotu (10.–11. 10. 2014) na společném zasedání, členěném do několika tematických celků. Zájem byl soustředěn na místo, jež zaujímá Lermontov v ruské poezii a estetice, na problémy poetiky a sémantiky v *Hrdinovi naší doby*, na Lermontovovu poezii a dramatikou, na překlady jeho děl a především na impulzy či analogie v dalším vývoji literatury – u Gončarova, Bloka, Majakovského, Nabokova, Bitova aj. Mne osobně zaujalo vzhledem ke krizi na Ukrajině

14 *Kavkaz i Rossija v žizni i tvorčestve M. Ĵu. Lermontova*. Materialy Vsesojuznoj lermontovskoj konferencii, sost. 27–29 sent. 1984 g. v Groznom. Groznyj, Čečeno-ingušs. izd. 1987. Viz stať: GAJTUKAJEV, K. B.: Lermontov v Čečeno-Ingušetii, s. 107–118.

15 ŠTAJN, K. Ě., PETRENKO, D. I.: *Lermontov i barokko*. Izd. Stavropol'skogo gosudarstvennogo universiteta, 2007. ŠTAJN, K. Ě., PETRENKO, D. I.: *Metapoetika Lermontova*, tam že, 2009.

16 MOSKVIN, G. V.: *Smysl romana M. Ĵu. Lermontova «Geroj naševo vremeni»*. Moskva, 2007.

téma války na Kavkaze, který jsem měla možnost několikrát navštívit a dostat se do vysokohorských oblastí, kam do té doby ani dlouho poté nevstoupil žádný cizinec. To bylo ovšem ještě za existence Sovětského svazu, v dobách silícího systematického průniku ruského vlivu, kdy skutečné cítění horských národností bylo možné spíše jen vycítit než oficiálně poznat. V této souvislosti jsem se snažila poodhalit roušku z dilematu, v němž se ocital básník, sympatizující s národy, hájícími svoji zemi a její dávné tradice, a oficiálního postavení carského důstojníka, velícího vojsku toto území dobývacího. Vzhledem k tomu, že psát o vojenské situaci na Kavkaze se bojujícím striktně zakazovalo, v *Hrdinovi naší doby* válka zůstává jen v pozadí děje. Něco málo je zmíněno v autorově torzovité korespondenci. Jediným bezprostředním svědectvím je básnické poslání *Valerik*, líčící bitvu pod velením generála Galafejeva v Čečně, k níž došlo 11. července 1840 na stejnojmenné horské řece. Báseň je stylizována jako dopis milované bytosti (zřejmě šlo o V. A. Bachmetěvovou, rozenou Lopuchinovou, básníkovu osudovou lásku). V autografu název chybí, je až v opise, pořízeném z pozdější varianty básně, jež nebyla za autora života otištěna. Vyšla s cenzurními zásahy až r. 1843 v almanachu *Utrenňaja zarja*.¹⁷ Líčené události přesně odpovídají záznamu o bitvě v *Deníku vojenských operací* (Журнал военных действий) Galafejevova oddílu. Střízlivé líčení jedné z nejkrvavějších bitev lze srovnávat s reportážním záznamem o druhé čečenské válce, po jejichž stopách se vydává na Kavkaz současný mladý ruský spisovatel Sergej Šargunov. Jeho poválečná zkušenost z města Groznyj, někdejší ruské pevnosti, a líčení válečné atmosféry na pomezí Osetínska a Gruzie tvoří dvě kapitoly v Šargunově románu *Knihá bez fotografií* (2011).¹⁸

Sergej Šargunov (1980, Moskva) stylizuje svůj román výrazně autobiograficky. Svůj vstup do děje naznačuje nejen užitím křestního jména, jak to činili romantici (vzpomeňme na závěrečnou aklamaci v Máchově *Máji*), ale i příjmení. Ná vaznost na experimentální tvorbu raného Majakovského je tu evidentní (srov. tragédii *Vladimír Majakovskij*, 1913). Autor začíná líčením dětství v rodině pravoslavného duchovního, jež ho vyčleňovalo ze standartního světa ruských pionýrů a v duchu opoziční nálady adolescentů ho vedlo k neustálému hledání politické orientace. Počátkem 90. let se stává účastníkem pokusu o zvrácení reformního vývoje a návratu k sovětskému režimu. Poté zakládá vlastní opoziční stranu, která je vzápětí likvidována. V okamžiku, kdy ztrácí své postavení i možnost publikovat, jede z podnětu předního ilustrovaného časopisu fotografovat do Čečenska, konsolidujícího se po nedávné válce. Materiály mu však zabaví představitel opozičního podzemí. V budoucnu pak autor fotografuje jen na svůj mobil, kde zachycuje válečné události z rusko-gruzínského konfliktu. Svě postřehy válečného reportéra shrnuje takto: «Война — это каша. Уверен, любая

17 LERMONTOV, M. Ju.: *Valerik. Sobranije sočinenij v 4 t.* T. 1, s. 497, 696.

18 ŠARGUNOV, S.: *Knihá bez fotografií*, Moskva: Al'pina non-fikšn, 2011, 224 s.

война. Даже самая справедливая. На войне побывав, чувствуешь стыд. Как будто виноват. Ты уезжаешь, а они, все, кого видел, остаются. Про настоящую войну много слов не скажешь.»¹⁹

Oba autoři píší o vojenských událostech objektivně, bez zbytečného patosu. Rozdíl je však stejně markantní, jako vše, co nás dělí od první poloviny 19. století. Konkrétní líčení bitvy u Valeriku, jež se nám dochovalo v Lermontovově dopise příteli Alexeji Alexandroviči Lopuchinovi (1813–1872),²⁰ je kruté, je to však událost, probíhající na vzdáleném místě mezi představiteli dvou nepřátelských táborů. Moderní, i když lokální války, jaké líčí Šargunov, krutě trestají celé regiony i země, v nichž probíhají. Únosy kavkazských dětí, jež měly přimět jejich rodiče k poslušnosti (Lermontov, *Мцыри*), jsou nahrazeny totální likvidací všeho, včetně civilního obyvatelstva. Životní tempo nabylo kataklysmatické podoby. Zoufalá snaha zachytit fotograficky každý okamžik prchajícího života končí v hlubinách počítačů, kde je po čase smaže permanentní proměna programů. Ještě že nám doposud zůstávají knihy a umění slova a obrazu, jak je tomu např. u ilustrací Pavla Brázdy a Věry Novákové, kterým se podařilo ikonopisným způsobem zachytit stěžejní momenty Lermontovovy tvorby.²¹ Jejich cyklus je jedním z nejméně výraznějších přínosů české grafiky k dílu M. J. Lermontova.

O autorovi

Danuše Kšicová, Masaryk University,
Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies,
Brno, Czech Republic, ksicova@phil.muni.cz

-
- 19 ŠARGUNOV, S.: *Kavkazskije vojny v tvorčestve M. Ju. Lermontova i Sergeja Šargunova*. In: Lermontov v literaturnoj kritike 21 veka. GYÖNGYÖSI, M., KROÓ, K., SZABÓ, T. Department of Russian Language and Literature. Doctoral Programme. Budapest 2015, s. 147–161. ISBN 978-963-284-675-0. ISSN 2062-1140.
- 20 Líčení bitvy u Valeriku nalezneme v dopise A. A. Lopuchinovi, psaném 12. září 1840 z Pjatigorska, kde se básník po bitvě léčil. Viz LERMONTOV, M. Ju.: *Sobranije sočinenij v 4 tt.* AN SSSR (Puškinskij dom), Leningrad: Nauka, Leningradskoje oddělenije, 1979–1981 g. T. 4, Proza. Pis'ma, 1981, s. 451–457, 608–610.
- 21 LERMONTOV, M. J.: *Stesk rozumu*. Praha: Lidové nakladatelství 1976.